

Нацыянальнае ўспрыманне параўнальных канструкцый у мастацкім тэксе Якуба Коласа

Нацыянальна-мастацкая спецыфіка абагуленых вобразаў, замацаваных у свядомасці носьбітаў мовы, з'яўляецца актуальнай у плане даследавання як на ўзроўні беларускай культурнай спадчыны ў цэлым, так і ў мастацкім тэксце пэўнага аўтара. Каштоўны матэрыял для падобнага аналізу даюць раннія апавяданні Якуба Коласа, бо творчасць пісьменніка адлюстроўвае ў гісторыі нашай літаратуры, культуры, духоўнасці той стан мастацкай свядомасці, які з'яўляецца ў пэўнай ступені першародным. Якубу Коласу ўласцівыя пэўны сінкрэтызм мыслення, эпічнасць; трываласць народнай этыкі, эстэтыкі, маралі дапамагае яму адкрываць гармонію свету чалавека, нараджае гуманістычныя думкі і прагу духоўнасці.

Вядома, што этнадыферэнцыруючыя ўласцівасці абагуленых вобразаў прадвызначаюцца гістарычнымі і этнаграфічнымі ўмовамі існавання нацыі, яе псіхічным складам, веравызнаннем, традыцыямі і іншымі фактарамі, якія аказваюць уплыў на фарміраванне нацыянальнай культуры. Так, абагулены вобраз, абраны Коласам для параўнання, прадвызначаецца той станоўчай ці адмоўнай адзнакай яго дэнатата, якая склалася ў свядомасці носьбіта беларускай мовы і ўзмацняецца ці паслабляецца ў залежнасці ад лексічных адзінак, якія акружаюць яго ў адпаведнасці з інтэнцыянальнымі ўстаноўкамі аўтара. Пазітыўнай канатацыяй у свядомасці беларусаў характарызуюцца такія лексемы, як *пчолы, мурашкі, птушкі*, якія асацыіруюцца з працаздольнасцю, руплівасцю, трываласцю: *Божачка, ты даў пчале і мурашцы большы розум і душу, як чалавеку?; мужыкі, як рой пчол; лёгкі, як птушка; закукуй, як зязюлька*.

Значэнне надакучлівасці, марнасці актуалізуецца ў параўнальных канструкцыях з кампанентам *мухі*: *таўкліся, як мухі над гаршком; як сонная муха; як мухі на мёд*.

Лексема *воўк* звычайна адзначаецца ў кантэкстах, суб'ект якіх адчувае ў адносінах да сябе варожасць, загнанасць: *пазірае ваўком; зірнуў, як воўк*.

Шэраг параўнанняў у тэкстах Коласа як з пазітыўнай, так і негатыўнай канатацыяй змяшчаюць у сваім складзе лексемы – назвы асоб па сацыяльнаму, нацыянальнаму статусу: *бравы, як генерал; праходзілі, як евангельскія свяшчэннікі; сядзелі на снях, як губернатары; чорны, як камінар; ураднік поўз угору, як цыган па драбінах; давалі дарогу, як якому спраўніку*.

Не выклікаюць станоўчай адзнакі і персанажы, якіх аўтар параўноўвае са свойскімі жывёламі: *паляцеў, як вол у гіз; вочы, як у свінні; знаешся на сіцылістах, як мая свіння на пастах*.

Вобразнасцю, эмацыянальнасцю напоўнены кантэксты з параўнальнымі канструкцыямі, у склад якіх уваходзяць лексемы – назвы з'яў, стыхій прыроды, што напаўняе творы асаблівым гучаннем, дыханнем, прысутнасцю самога Коласа, лучыць яго як з чытачом, так і з цэлым

Сусветам: слёзы, як раса перад заходам сонца; хмарка, як ціхая думка шчасця; ішлі, як хвалі рачныя; хвалі, як жывыя; грамада шумела, як лес у вецер; думкі заварушыліся, як снег; дрыжэлi, як лісце асіны.

Часам Якуб Колас у адным кантэксце ўжывае адначасова некалькі параўнальных канструкцый, што актывізуе ўяўленне, тэзаурус чытача, абуджае дадатковыя асацыяцыі:

— Няўжо ж гэта той самы? Той быў роўны, а гэты – **як абаранак**. Той хадзіў па воласці, **як сам цар**, крычаў, ... а гэты сагнуўся, **як жабрак**, і маўчыць, **як немка** – толькі вачыма лыпае ("Выбар старшыні");

Як толькі стараста змоўк, палешукі, **як на камандзе**, загаманілі на ўсе лады. Тут былі ўсякія галасы: адзін трашчаў, **як трашчотка**, другі вырываўся прарэзліва, **як жалезны клін**, трэці вёў тонка, чацвёрты хрыпеў, **як люлька стараставага бацькі**, пяты **сыпаўся гарохам**, шосты **гуў чмялём**, а ўсё гэта злівалася з басам якога-небудзь Данілы ("Кантракт").

Такім чынам, параўнальныя канструкцыі ў мастацкіх тэкстах Якуба Коласа ўяўляюць сабой дакладныя, сціслыя і ёмістыя мадэлі згортвання інфармацыі ў пэўным вобразе. Суб'ектыўна-аўтарскія асацыяцыі, пакладзеныя ў іх аснову, адлюстроўваюць пэўныя стэрэатыпы, зафіксаваныя ў культурнай памяці носьбітаў беларускай мовы.

1. Глазунова О.И. Стереотипы национального восприятия обобщенных сравнительных конструкций в художественном тексте // Вестник СПбГУ. Сер. 2, 1996, вып. 1.
2. Корань Л.Д. Коласаўскія традыцыі ў сучаснай беларускай прозе аб вайне // Творчая спадчына Янкі Купалы і Якуба Коласа і развіццё славянскіх моў і літаратур. Мн., 1982.
3. Янкоўскі Ф. Беларускія народныя параўнанні. Мн., 1973.